

խոսի դիմադրելու ամենափոքր խոչընդոտներին: Արդարեւ, երբ ժողովուրդը գրկված է հացի պաշարներից, գնեցու ոյծ չունի իր ձեռքում և ընդհանուր ոյծով անկարող է միջերեւոյ ձեռք բերել, չունի հիմնարկութիւններ, որոնք միջնորդի դեր կատարէին նրա և մեծ վաճառանոցի մէջ, նա ամբողջական կատարելագոյն կախված է տեղական մեծ աւազակից, որովհետեւ սա է կենտրոնացնում իր ձեռքում հացի պաշարները, իսկ ազգայնականութիւնը ստիպված է խոնարհվել, անհրաժեշտութեան և կարօտութեան առաջ՝ և պետք է ընդունի այն, ինչ կարգադրում է մեծապետական քաջամարտիկները: Եւ իրարից, այժմ երբ հունձը սկսվելուց յետոյ ժողովուրդը միջոցներ ունի առանց մեծապետական դիմելու իր համար հաց ունենալու, այլ ևս մեծապետական իր ցանկացած գնորդ չէ նշանակում, այլ հնազանդվում է ընդհանուր առ ու ծախսի կանոնին: Ահա մի նոր լուսաբանութիւն այն հանգամանքի, որ երբ ժողովուրդը ընդհանրապէս հաւրուստ է, փոքր ի շատէ ապահովված է, կարելի է գերի զերի և ստորով չէ, ժամանակ ունի սպասելու և ստիպված չէ համաձայնելու ամեն տեսակ անձեռնադու պայմաններին, նա անդրութեանը մարտնչում է հարստաւարդի, դրամատէրի և վաշխառուի դէմ և թող չէ տալիս, որ վերջինները քանդեն և քայքայեն նրա վիճակը: Ահա մի նոր ապացոյց այն բանի, որ նիւթապէս ուժեղ և ապահով ժողովուրդը ոչ միայն լաւ է ինքն ըստ իրենան, այլ և նա նպատակում է գիտադրելու զանազան վնասակար երևոյթներին, որոնցից երբեմն անվերականգնելի կերպով վնասովում է անուստապէս քայքայված ժողովուրդը:

ՆԱՄԱԿ ՆՈՐ-ԲԱՍԱԶԷՏԻՑ

Յունիսի 10-ին

Մեր գաւառի անչափ աղքատութեան մասին շատ է գովել Վրլստոր պատճառը երկրի դիրքն է և խիստ կլիման: Գաւառը համարեալ չորս կողմից չրջապատված է ձիւնաշատ լեռներով, որոնք հրաշալի արօտատեղեր են կազմում խրանց լանդշեյփում: Այդ պատճառով ցորենի մշակման ոչ մի նպատակով հանգամանք չունի, բայց անասնապահութեամբ և կաթնատնտեսութեամբ պարագայու յարմարութիւնը մեծ է: Սակայն որովհետեւ ցորենը անհրաժեշտ է, ուստի այդ արօտատեղերի տափարակ տեղերը արտերի են վերածել: Բայց այն, որ կլիման ցուրտ լինելով ցորենը շատ պակաս է, վարելահողերի քաղութեան պատճառով՝ հողին շատ քիչ հանգստութիւն են տալիս: Անդադար ցանկով հողը բեղարում է և կորցնում իր ոյծը: Մասնաւոր չը պետք է մոռանալ այն, որ պարարտացնելու մասին էլ ոչ մի գաղափար չունեն: Մինչև օրս ոչ ոք փորձ չէ արել և մտածող-անող էլ չը կայ: Արտերը այնքան յարմար

բազմացնում են Օրմանեանին: Վերջինս ասելի է ազգի համար: Ի՞նչ անենք, որ հէնց այս պատճառով նա սիրելի է սուլթանի կառավարութեան աչքին, իսկ սուլթանի կառավարութեան ձեռքն է օրէնքը, ազգի դէպը, ազգային բոլոր գործերը, ի բաց առեալ քաւոր Պետրոսի «սոյն ու կիտորեց», որին տուել են ազգային սահմանադրութիւնը վերանախագիծ: Սուլթանի կառավարութիւնն է հայկական ազգային սահմանադրութիւնը:—արեւելք ծիծաղել, թէ լաց լինել այս երկու «բաները» դէմ առ դէմ տեսնելով...

Բայց դուք ձեռք դուր չէ գալիս սուլթանի օրէնքը: Շատ լաւ: Ահա Ատրպատականի առաջնորդը ինքն իր սեփական անկարողութիւնը ի նկատի առնելով, հրաժարական է տալիս: Ի՞նչ անենք, որ մի արժանաւոր եպիսկոպոսին նրա պաշտօնին նշանակելու տեղ, էլ միայն ընդուն է մի վանք՝ ապաշխարութեան միակ պաշտօնը յանձնելով: Ահ, դուք ուզում էք բարեկարգել էլ միայն: Ընդ առաջ, պ. Սարգսեանը, մենք էլ ձեռք հետ ենք, և եթէ առաջինը չը լինենք, գոնէ վերջինն էլ չենք լինի: Բայց... ասան հասանք էլ միայն, ուր մի «բան» կայ, որը մենք ի նկատի չէինք առել և այդ բանը—լսում էք, տեսնում էք, խիստ է մեր ձեռքին՝ «գնացք» ասելով... իսկ ձեռքարանի բակից դուրս են վազում Գերմանիայում աստուածաբանութեան ուսումնաւորները: Դա աստուածաբանները (ճանաչում էք, դրանք են ձեր խոտիկները վեղարաւորները) և հազիւ լսելի, այսպէս ասած, բնութեական «գնացք» դուռը ու պոռոց դարձնելով՝ վազում են մեզ ապստոլից: Ի՞նչ անենք: Անշուշտ փախչենք, փախչենք առանց յետ նայելու, եթէ միայն չենք ուզում մեր դօժբիշտութեան համար մուշտակուսի բռնվել մեծապատու երօտներին: Տես և ապա գնալ այնտեղ, կա Մարք Թեալեա չե Գոնալե! Թոսելով՝ Ալտարականու, Վարժապետանի, Ալիշանի, Ալտրեանի և շատ ուրիշ համեստ վա-

ղիք ունեն, որ ամեն տեղ էլ սալ կերծայ, ուրեմն շատ հեշտ է պարարտացնել հասարակապետ: Ոչ մի ծախք հարկաւոր չէ, ամենքն էլ ունեն սեփական սալ ու եղներ, իսկ ժամանակ... անհաշիւ: Բայց ինչու չեն անում: Գուցէ անասնապահութեամբ, կաթնատնտեսութեամբ են զբաղվում:—Ամենին: Երբեք բոլոր գիւղերը և դուք առողջ անասուն քիչ կը գտնէք՝ բոլորը նիւնար, ոսկորները դուրս ցցված: Եթէ չը լինէին չովդարները ջանքերը (?), որոնք այդ նիւնար անասունները հաւաքում, ունենում, չաղացնում են, քաղաքացիները չէին ունենայ նոյն իսկ մասունքները: Մեր գիւղացին ոչ ցորենի մասին է հոգ տանում, ոչ անասնապահութեան վրա մտածում: Թէ որ մի քիչ իւր ու պանիր է ծախում, այդ էլ կնոջն է պարտական: Իսկ եթէ գիւղացին լուրջ աչք դարձնի արտերը պարարտացնելու, անասնապահութեան ու կաթնատնտեսութեան վրա, նրա տարեկան արդիւնքը, եթէ շատ չափենք, գոնէ մէկին կէս զանազանութիւն կաշի: Եւ դա անապին բան է նրա ներկայ աղքատութեան միջոցում: Բայց ինչու չէ անում: Գուցէ չէ հակահում: Գիտեմ: Իր օգտի հարցերում գիւղացին այդքան էլ տղետ չէ: Իսկ եթէ նա այդ չէ անում, որովհետեւ չէ հաւատում դրան: Նա տարինբոլ մարառել է ժլատ բնութեան դէմ, կենսքը մաշել է սրա նրա ձեռքին, զգլի է աղքատութեան ձեռքից, վաշխառուներ զոհները քաշ գալուց և այդ բոլորը մի տեսակ ներքին անվերականգնելի, անդուլտութիւն, մի տեսակ թերահաւատութիւն է բերել նրա վրա: Նա կորցրել է հաւատը դէպի իր աշխատանքը, դէպի իր ուժերը, նա կորցրել է ապագայ բարեկեցութեան յոյսը: Եւ հէնց դրանք են պատճառները, որ նա ամեն բանի, նոյն իսկ իրան համար խիստ կարեւոր ու կենսական նշանակութիւն ունեցող հարցի վրա անտարբեր աչքով է նայում: Դա շատ վտանգաւոր դրութիւն է մի ժողովրդի համար: Նա ուղղակի տառնում է դէպի կատարեալ անկում: Հարկաւոր է սիրտ տալ, իրենախոսութիւն հերքել այդ հոգեպէս ընկած ժողովրդին, թէ չէ այն մի քանի կօպէլ նպատար, որ մի քանի բարեգործ մարդիկ բաժանում են, ոչինչ չէ կարող անել: Այդ կօպէլները յազգեցնում են լոկ այսօրվայ քաղցը, իսկ չարիքը, և այդ չարիքի հեշտար պատճառները շարունակում են մնալ ու մնալ... Տ.Պ.

ՆԱՄԱԿ ՍՂ ՆԱԽԻՑ

Յունիսի 10-ին

Արդէն երկու տարի է, ինչ գոյութիւն ունի մեր քաղաքային վարչութիւնը և այս երկու տարվայ ընթացքում ձայնաւորներին նիտերում արժարժվել են և ընդվել բազմաթիւ հարցեր մեր՝ ամեն կողմից յետ մնացած քաղաքի կա-

նական գործիչներին՝ մասին, դուք աւելացնում էք. «չէ կարելի բացարձակ պնդել, որ յիշեալ անձերի գործունէութեան մէջ բնաւ նշանակութիւն չեն ունեցել վեղարի ենտ կապված որոշ պայմանները,—մի դէպքում, օրինակ, օրէնքի տուած լիազօրութիւնը (այս տեսանք), իսկ միւս՝ դուր ոյժեր կլանող մանր-մուշր աշխարհային հոգսերից ազատ լինելը» Խոնարհվելով վերջին չեալ ազգային գործիչներին հոգեպէս առջև, մենք պիտի նկատենք, որ առանց վանքերի էլ հայ ազգը կունենար նրանց: Ալիշանը, օրինակ, մի գիտնական է: Մեր չորջը նայելով մենք կը տեսնենք, որ գիտնականի համար վաճառական կենսքը անհրաժեշտ պայման չէ: «Մանր-մուշր աշխարհային հոգսերը» չը կրանալին, օրինակ, Սպինոզայի բնական ոյժերը և նա չարունակելով հանդերձ իր սոսկալի արհեստը, դարձաւ այն Սպինոզան, որի առջև խոնարհվում է համայն գիտնական աշխարհը: Եթէ հարկ լինէր այսպիսի Սպինոզաներ, մենք հարկւրներով կը համարէինք, Սպինոզաներ, որոնք ոչ միայն չէին պատասպարվում վանքերում, «զուր ոյժեր կլանող մանր-մուշր աշխարհային հոգսերից ազատ լինելու» համար, այլ խայտառակ կերպով հալածվում էին վաճառականների կողմից: Ո՛վ ստիպեց այնքազ Գալիլէին չոքել և ձեռքը աւետարանի վրա դրած վկայել, որ տիեզերքը կառավարող օրէնքները սուտ են և հակառակ ս. Գրքին: Ո՛վ այրեց Փիօրգալիօ Բրուչոյին և այլն, և այլն և վերջապէս որոնք են այսօր անիծում Զարզ Գարվիններ չիլիմները... Իսկ դուք բացատրում էք մի օրինակ, որը ինքնին ոչինչ չէ բացատրում: Վաճառականների մէջ էլ կարող են գիտնականներ գտնվել: Նշուի Սէկլին, օրինակ, կարող էր լինել հոգեպետ աստղագետ, պատեր Սիէյըր կարող էր մեծ գործ տեսնել ֆրանսիական մեծ յեղափոխութեան սկզբում, բայց դա դեռ ևս բաւական չէ, որ մենք խորհուրդ տանք խոտիկներն երիտասար-

դիքներին բաւարարութիւն տալու նպատակով: Բայց մի հարց, որը, մեր կարծիքով, ամենակարեւորն է և հասունացած, անուշադիր է թողված ձայնաւորների կողմից: Այդ՝ քաղաքային գրադարան-ընթերցարանի հարցն է: Թէ որքան հասունացած է այդ հարցը, երևում է նրանից, որ մասնաւոր մարդկանց անուններով ստացվող մի քանի հատ լրագրները՝ հարկւրները ձեռքն են անցնում, չեն կարող բաւարարութիւն տալ ընթերցողների անապին քանակութեան պահանջին: Սրանից մի քանի տարի առաջ մեր երիտասարդների չըջանում միտք յղացաւ գրադարան-ընթերցարան բանալ երեք բաժանմունքներով, այն է՝ ուսուցիչ, հայերէն և վրացերէն լեզուներով, մասնաւոր օժանդակութեամբ ապահովելով նրա գոյութիւնը, և դրա համար խնդրեք տուեցին նահանգապետին: Բայց զանազան պատճառներով թողնութիւնն չը ստացվեց: Մեր քաղաքային վարչութեան վրա պարտականութիւն է դրված այդ հարցի վրա լուրջ ուշադրութիւն դարձնել: Ինչպէս նա հոգում է փողոցներ ուղղելու, նրանց լուսաւորելու մասին, նայելէս պարտաւոր է հոգալ և քաղաքացիների մտաւոր զարգացման մասին: Զննարիւ է մեր քաղաքի նիւթական միջոցները շատ սուղ են և մուտքն անբաւարար, սակայն աչքի առաջ ունենալով այն նշանակութիւնը, որ ներկայացնում է գրադարան-ընթերցարանը Սիւնաի հասարակութեան համար, մեր ձայնաւորները այդ հարցը հերթական հարցերից մէկը պիտի դարձնեն, մասնաւոր որ համոզված ենք, որ կը գտնվեն մարդիկ, որոնք միջոցներ չեն խնայի այդ կըրթական գործը գլուխ բերելու համար:

Գ. Մ.

ՆԱՄԱԿ ԽՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, յունիսի 14-ին

Յանուն արգարութեան, խոնարհար խոնորում եմ Վշակին՝ մէջ մի անկիւն չորհէք այս նամակին, իբրեւ դժգոհութեան արտայայտութիւն դէպի դերասան Պետրոսեանը, նրա անարդար վարմունքի համար: Մենք վաղուց խօսք էինք տուել միմեանց խմբով գնալ Տուչի առաւովայ սէզօնին ներկայացումներ տալու՝ ընկերական պայմաններով: Բայց որքան զարմացալ, երբ լսելի, որ պ. Պետրոսեան ամսիս 11-ին խմբով խառապար է ընկել դէպի Տուչի, առանց ինձ մի խօսք անգամ ասելու: Զր գիտեմ ինչ անուն տամ այդ վարմունքին: Խօսք ուղղում եմ ձեզ, պ. Պետրոսեան: Եթէ չէք կամենում իմ մասնակցութիւնը, ինչչու առաջուց չէք յայտնում ինձ, չէ որ ես վաղուց դիտարութիւն ունէի դաւաճող գնալու: Իսկ դուք ինձ ասում էք՝ «Սպասեցէք, միայնակ կը գնանք Տուչի ժամանակին»: Եւ քանի անգամ այդ մասին մենք խօսակցութիւն ենք ունեցել: Ես կարծում եմ, որ նոյնպիսի իրաւունք ունեն դերասանական ընկերութեան մէջ մասնակցելու, որչափ և դուք: Դուք չէք կարող ասել, որ ձեր առաջարկած պայմանները չեն ընդունել: Զննար-

դին եզրկտ դաւաճալու և կամ Պարիզի փողոցներում conspuer Zola պոռալու: Այս մի կողմից:

Միւս կողմից էլ մի քանի հայ վաճառական-գործիչների վրա մասնացոյց անելու դուք չէք կարող ուրանալ, որ վաղուց տալով սրանց միջոց «մանր-մուշր հոգսերից ազատ մնալու» դարեւ ընթացքում կերակրել է հարկւր հաղարաւոր դատարկապօրտներ, որոնք ոչ միայն ոչինչ չեն արել ազգի առաջադիմութեան ասպարիզում, այլ ձեռք ձեռքը տուած մեր ամենախիսթիմ թշնամիներին—գիտակցօրէն թէ անգիտակցօրէն—վամպիրի նման ձծել ու քամել են նրա արիւնը: Բաւական չէ մասնացոյց անել հէնց այն բանի վրա, որ պոռնիկանոցները Հայաստանում ծնունդ են առել նախ և առաջ վարքերի չըբակայում: Թիւրքաց-Հայաստանում այսօր էլ պոռնիկանոցները շարունակում են գոյութիւն ունենալ միայն և միայն վանքերի պարսպների մօտ. իսկ թէ ինչ սքրութեամբ է պաշտպանում թիւրքացայ կինը իր ամուսնական կապը (էլ չենք խօսում թիւրքացայ օրիորդի մասին),—դա յայտնի է:

Այո, վանքերը մի ժամանակ մեծ դեր են խաղացել մեր կենսքում: Բայց այդ ժամանակները անգաւառի կերպով կու են գնացել: Ինչու չէ, այսօր էլ կարող է պատահել մի վանք, ինչպէս, օրինակ, ս. Խաչ վանքը, ուր ապաշխարելու համար քաղաքում Ստեփանէ եպիսկոպոսը յանդիմնել է շարունակել իր վանքաբաւ կենսքը և թաղմանել է Խորենացին, բայց միթէ խօսքը մի վանքի վրա է: Գուցէ դուք կարծում էք, որ Ստեփանէ Ստեփանէ չէր լինի, եթէ վեղար չունենար իր գլխին. կամ նա չէր թաղմանել Խորենացին, եթէ ս. Խաչ վանքը աքսորված չը լինէր: Հարցեք և դուք կ'տեսնէք, որ ձեր ցանկացած պատասխանը չէք ստանալ յարգելի եպիսկոպոսից:

Այսօր, երբ ժամովը անդադար, գիշեր-ցերեկ

տուլեան դէմ կը լինէք, եթէ պատճառ կը բերէք պայմանների կամ դերերի մասին, որովհետեւ այդպիսի խօսակցութիւնն չէ եղել մեր մէջ: Ես հաստատեցի ձեզ և սպասում էի ձեր խօսքին: Շատ ուրախ եմ, որ դուք ձեր ձեռքով վերցրել ձեր դիմակը: Անցեալ տարի էլ Նրեանում մի և նոյն կերպ վարվելիք ինձ հետ. պ. Արեւելան պայմանաւորվեց ինձ հետ. մենք համաձայնվեցինք միասին հանապարհօրդել, իսկ դուք, ձեր շահերի համար, քանդեցիք համաձայնութիւնը և ինձ թողեցիք մենակ: Դուք միայն ձեր շահերն աչքի առաջ ունէք, իսկ իմեր կազմակերպութեան մասին երբեք չէք մտածում: Ես մենակ մնացի, թող ձեր խիղճը ձեզ տանջի՝ ձեր վարմունքի համար: Դերասան Մ. Արեւելանց

ՆԱՄԱԿ ԽՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Բազու, յունիսի 15-ին

«Մշակի» № 99-ի մէջ Մատթէոս վարդապետը «Որն է գերադասելը» յօդուածում, դարմանք է արտայայտում, թէ ինչու ես ձեռնարանաւորներից և դպրոցաւարտներից քաջանայացուներ ընտրելու կարգադրութիւնը անուանում եմ «ազատ ընտրութեան» սկզբունքի սահմանափակում» (Վշակի № 88): Թէև ինքը Մատթէոս վարդապետն ևս «զէմ չէ ազատ ընտրութեան», բայց կարողանալ տալ ժողովրդի ձեռքը, որ ում անունը կամենայ, նրանք գրին, նպատակաւորմար չէ գտնում, որովհետեւ դա յարուցել է և այսօր էս ետեւ էլ պիտի յարուցանի մեծամեծ չարիքներ...: Զնչը խոտովանած՝ դժուարանում եմ հակառակ, ինչ է նշանակում «զէմ չը լինել» ազատ ընտրութեան, բայց մի և նոյն ժամանակ «կարողանալ» տալու իրաւունքը վերապահել: Միթէ ժողովուրդը—եթէ դեռ հասած չէ կատարեալ գիտակցութեան, չը պիտի հասնի և «այտնահետ», և՛ ապագայում...

Սակայն այդ էլ խնդիր, ուշադրութեան արժանի այն է, որ նա աչքաթող է արել իմ յօդուածի էական մասը, և նոյն իսկ խօսք անգամ չէ յիշատակում այդ մասին: Ես շատ պարզ կերպով ասել եմ. «Ինչպիսի դիպումն մէջ չէ, այլ անհաւորութեան: Տուէք դարգացած, բարեխիղճ ու ազնիւ Նովիւնը, թող դիպում չունենան, փոխ չէ: Յօդուածագիրը նպատակաւորմար է գտնում հոգեւոր իշխանութեան այդ կարգադրութիւնը, որովհետեւ այդպիսով ազէտների ընտրութեանն առաջն առած է տեսնում. հետևապէս՝ եթէ բոլոր քաջանայացուները ընտրվին ձեռնարանաւորներից կամ դպրոցաւարտներից, կը նշանակի հայ ժողովրդի հոգեւոր, բարոյական բարօրութեան գործը, համեմատաբար, ի հարկէ, ապահովված պիտի համարել: Ուրիշ խօսքով՝ քաջանայական ասպարիզի սահմանում գործելու յարմար գործիչները Մատթէոս վարդապետը որոնում է գտնում է բացառապէս մի մասնաւոր ձայնաւորների և դպրոցաւարտների չըբանում: Ես այդ միակողմանի եմ համարում և անուանում եմ ոչ միայն «ազատ ընտրութեան» սկզբունքի սահմանափակում, այլ և վնասակար... Այդ կարգադրութեան հիման վրա ամեն մի ձեռնարանաւոր կամ դպրոցաւարտ—թէ ինչը սրկայի մէկը լինի—կարող է քաջանալ դատաւար և ոչ ոք հիմք չը պիտի ունենայ չը ձեռնարկել, որովհետեւ այդ նրա իրաւունքը, նրա «կարողանալ» է...»

գործում է երկարագին խրաքանչիւր անկիւնում, այսօր, երբ հազիւ մի գիտնականի գլխում մի միտք է ծագում և այդ միտքը, նոր գիտութեան օգնութեամբ մի անխնայութեամբ տարվում է համայն աշխարհում, անցնելով Որվկասի լեռները, պատուելով չինական պատերը, այսօր, երբ մարդկային առաջադիմութիւնը հոկայական քայլերով վազում է ընդ առաջ առանց երբեք յետ նայելու, ընթանում է՝ անխնայ կերպով խորտակելով, ջախջախելով՝ հնուդեան փոշիներով ծածկված և ձեր սիրած նախապաշարմունքները և լոյս, միայն և միմիայն պայծառ լոյս տխրելով իր չորջը,—միթէ այսօր է, պ. Սարգսեանց, որ դուք վեր պիտի կինայիք ու ասէիք. «Ես թէ և դէմ եմ կերակրանութեան», բայց այնուամենայնիւ, քանի որ մեր ազգը փոքր է, ուստի անանների հեքեքները չեն կարող առաջնաւոր կարող նշանակութիւն չունենալ մեր իրական կենսքում:

Այո, այդ հեքեքները ունեն նշանակութիւն: Նրանք են, որ դարերի ընթացքում պղծելով են մեր ուղեղը, մեր խիղճը, նրանք են, որ թուլացրել են մեզ անշարժութեան մասին: Ժամանակ չէ արդեօք այսօր վեղարի հարցը նետել մի կողմ և մտածել թէ ինչ ժառանգութիւն ենք թողնում մեր զաւակներին...

Մեր յօդուածը երկարացաւ: Հարկաւոր էր այստեղ վերջ տալ նրան: Բայց ներքեցէ, մենք ուզում ենք հրաւիրել ձեր և ընթերցողի ուշադրութիւնը մի տեսական հարցի վրա: Դուք, որ այնքան ցատում էք «մեր ինտելիգենցիայի մէջ տիրող բարեօրենեան խառնակութիւնը տեսնելով», դուք, որ այնքան շուարում էք նկատելով «մի կացութիւն», ուր ամեն ինչ կիսատ-պուտ, ողորմելի ու անկերպարան է՝ դուք, մի խօսքով, որ—համակված լինելով մի ինքնատպան պէստիմելով՝ շարունակում էք

Հարցնում ենք. ինչ տեսակ քաճառայացուներ են ցանկանում. բարոյական, ազնիւ, զարգացած, քաճառայացողութեան հմուտ, եկեղեցական օրէնքների տեղեակ: Այդպէս էլ յայտարարեցէք, այդ պահանջն էլ դրեք—թող այդ լիւրքերն աշխատեցնեն, այդ ծանալիկ պարտաւորեցուցիչ դիպումը: Քաճառայացուն չի համապատասխանի այդ պահանջին, միք ձեռնադրել: Իսկ ի՞նչ ու է քաճառայացուն, որտեղ է դասընթացը աւարտել, ձեռնարան է աւարտել, ի՞նչ համարաբարան—այդ պնդան կարեոր չէ և լինի ըստ ինքեան կորցնում է իր նշանակութիւնը:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԻՆ

Լօնդոնից «Новое Время» լրագրին հեռագրում են, թէ ասորի քրիստոնեաների ռուսադատաւորութիւն ընդունելու պատճառով Կենտրոնի աղբյուրակապը հրամայեց ընենք այն հարցը, թէ օգտակար կը լինի, որ ռուսաց և անգլիական եկեղեցիները միաժամանակ միմեկմարտութիւն անեն Արևելքում, թէ դուք աւելի լաւ կը լինի, որ անգլիական եկեղեցին հրամարկի միաժամարտութիւնից և ամբողջ գործը թողնի միայն ռուսներին:

Կովկասեան կառավարակապի դիւանատունը տեղափոխվեց Կոջոր ամառանոցը, ուր կը մնայ մինչև օգոստոսի վերջը:

Թիֆլիսի քաղաքային վարչութիւնը, աչքի առնելով ռուսաց լուր և Անալիքի ջուրը բուսականութիւն չէ տալիս քաղաքի բնակիչներին, մտադիր է օգտվել Կուր գետից, վերցնելով Կուրի ջուրը անպիտի դէպքերի համար, երբ ջուրը չէ գործածվում իւրեւ խմելու, օրինակ, քաղաքի փողոցները ջրելու համար:

Երեքշաբթի, յունիսի 16-ին, Սօրօվիկովի խումբը, ինպատակ Գ. Պետրայի, ներկայացրեց ժորժ Մոնի «Тыжованный зять» կոմիդիան և Ռադոսի ինի «A discretion» փողովի: Կոմիդիան շատ թող անցաւ, եթէ չը հաշուենք երբոր գործողութեան մէջ իշխան Սերժի սիրոյ քայքայութեան տեսարանը, որ պ. Պետրայ անցկայրեց շատ դժուար կերպով: Ընդհակառակը շատ լաւ անցաւ Ռադոսի խումբի սրամիտ փողովի, որի մէջ իշխան Գուգիւս դերում պ. Պետրայ ունեցաւ փայլուն աջողութիւն:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԻՆ մեզ գրում են. «Քաղաքացիական ընտրութիւնը, ինչպէս երևում է, յետաձգվելու է մինչև աշուն, որովհետև մինչև այսօր ընտրութիւն չէ նշանակված: Կամայեցա՞նք քաղաքը դատարկելու է, հիմարութիւնները հեռանում են, նրանց հետ էլ ձայնաւորներից շատերը և նոյն իսկ վաճառական ձայնաւորները: Եւ քաղաքը, ընտրութիւնը մնալու է մինչև սեպտեմբերը:

Ապրիլի առաջ երբեք մտածելու ինքնասպանութիւն գործել, արդեօք գիտե՞ք թէ զոհերից էք վերցնում ձեր ոյժը, որը—չը նայած ձեր պէսսիւնիդին—ստիպում է ձեզ ապրել և ապրել ոչ միայն ձեր եսի համար: Պատահականութիւնից և անհաստի նշանակութիւնից, որոնց դուք մեծ, ճանգիւն ու չափազանցութեան դեր էք տալիս մարդկային կեանքում, պատմութեան ընթացքում և առաջադիմութեան ասպարէզում: Ահա թէ ինչը ի նկատի առնելով, մենք մեր յօդուածի սկզբում ասացինք, որ հարկաւոր է վերջին ծայր գոյշ լինել ձեր տրամաբանական էկզոտրիստների նկատմամբ:

Բացատրե՛ք մեր ասածը: Դուք բաժանում էք մարդկութիւնը, մեր ազգին ու ժողովուրդը երկու մասի. ինտելիգենտ և մասսա, չորսն և հօտ: Զեր մասսան անդուլտ է. ինտելիգենտն է նրա գլուխը. ուրեմն մասսան մի ինչ որ անբան երամակ է իսկ ինտելիգենտը ամեն ինչ,—ինչ վերաբերում է մեծ տնտեսութեան քաղաքական ոյժին: Եւ քանի որ դուք նաեւ ինչ որ երկու ստորակը չէք գտնել, այլ ընդհակառակը, ուզում էք մի որ և է ծառայութիւն մատուցանել այն հասարակութեան, որի զբաղմունքներն և տղիւթութեան հաշուով—ինչպէս ինքներդ էք ասում—լուսաւորվել էք, դուք, ասում ենք, սկսում էք չափել ձեր ոյժը և տեսնում էք, որ նա խիստ թույլ է անբան երամակներին բանականութիւն ներշնչելու համար: Եւ անհասկանալի են ձեր մէջ տատանումները, որոնք առաջ են բերում կծու փոփոխութիւններ: Դուք, օրինակ, ինտելիգենտին ժողովրդի դուրս անուանելով «բոլոր» բառը դնում էք չափերու մէջ. խոսելով մասսայի մասին, դուք ձեր խոսակցութիւնը համեմատում էք այնպէս, որ մասսան մի քիչ բանականութիւն ստանայ և ապա շարժակալով հասարակութեան այս երկու—կառավարող և կառավարվող—ոյժերը պատահա-

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԻՆ մեզ գրում են. «Զը նախկին, որ նոր հացարդը, չորհիւ շարունակ տեղադրող անձրեւների, բարեխաղող պայմանների մէջ է նկատվում, բայց այնու ամենայնիւ հացի գինը փոխանակ ընկնելու բարձրանում է: Հացահատիկների գին իմանալու համար նպատակ է այն, որ Նոր-Բայազետից և իր շրջակայ գիւղերից շատ մարդիկ լցվել են Գարախիզի Արախիս, Սօլակ և այլ գիւղերը՝ ցորեն գնելու համար: Հարկաւոր սպառելով հացահատիկ են դուրս տանում նրանք թէ ուտելու և թէ ծախելու համար և այդ պատճառով մի ամիս առաջ խաւարը 35 ռուբլի ծախվող ցորենը այժմ 40 ռուբլիով ձեռք է ընկնում: Ինչպէս լուրս ենք, Նոր-Բայազետի շուկայում ալիւրի պուրը ծախվում է 1 ռ. 50 կոպ., մի գին, որ 20 տարի է տեսած չէինք: Նոր-Բայազետի և շրջակայ գիւղերի գնողները հացահատիկ են առնում նաև Եջմիածնի գաւառի Եղվարդ գիւղում և նոյն իսկ Երևանի շուկայում և 100 վերստ տարածութեամբ քրէնով բերում են Նոր-Բայազետ, որը միշտ ինքն է արտահանել ուրիշ շատ տեղերի համար հացահատիկների մեծ պաշար»:

ԳԱՐԱՋԻՉԱԳԻՅ մեզ գրում են. «Ամառանոց եկողները արդէն սկսել են զաւրկանալ Գարախիզի: Այս տարի Երևանի ամառանոցում երկու կենտրոն շատ ուրախ կանգնին. եկուրները բազմաթիւ են. շատ են եկել մանաւանդ վաճառականներ: Նոյն իսկ Թիֆլիսի դատաստանական պալատի բաժինը այս տարի գալիս է Երևանի ամառանոցը՝ Կոնստանտինովկա: Եւ այդ պատճառով մասնաւոր ընտանիքներից շատերը անքն չեն գտնում: Ամեն մի հասարակ սենեակ կամ մի խնդ, որը տեղական մարկանների ձմեռվայ դարմանանոցն է կազմում, այժմ 50—60 ռուբլի քրէնով է տրվում երեք ամսով»:

ԳԶԼ-ԱՐՎԱԳԻՅ մեզ հաղորդում են հետեւեալ տեղեկութիւնը. «Վերակի, յունիսի 7-ին, մի խումբ երիտասարդների նախաձեռնութեամբ, հոգեհանգիստ կատարվեց հանգիստեալ գրող Խաչատուր Աբովեանի մահվան 50-ամեակի առթիւ: Պատարակվել էր Աղբյուրից քաճառան, որը բացատրեց ժողովրդին Աբովեանի ու լինելը և նրա գրութեանը—«Վէրք Հայաստանի» նշանակութիւնը մեր գրականութեան մէջ: Շատ ցաւով է մեր համի փաների վարմունքը. դրանք փոխանակ հոգեհանգիստեան հանդիսին ներկայ լինելու, որով հանդուգեալ գրողի յիշատակը կը յարգէին, ինչ էք կարծում, իրանց խառնութեամբ նստած դռնի փակ առուտուր էին անում...»

ՇՈՒՇՈՒՅ մեզ գրում են. «Այստեղ եկան» մասսան մի շարք ներկայացուցիչներ տալու նպատակով, դերասաններ և դերասանուհիներ: Լը-

նա կանոն է թե ամբ, դուք ստանում էք մի աշխարհահայեացք, որը ուրիշ ոչինչ չէ, եթէ ոչ կօմպրօմիսն երի մի գանգված:

Բացատրե՛ք մեր ասածը ձեր յօդուածից մի օրինակ վերցնելով: Ինչու ապրող ոգևորվում է մի Իվմիրեանով և վերջովում Ալեքսանդր—հարցնում էք դուք: Այս հարցի պատասխանը դուք պատրաստ ունեք: Որովհետև, պատասխանում էք դուք, Իվմիրեանը ազգասէր է, իսկ Ալեքսանդր ազգամեհ: Երբեք և Իվմիրեանը ազգի բազմաթիւ, իրենց արտայայտչին է, իսկ Ալեքսանդր ոչ: Այս պատասխանը գոհացնում է ձեզ այնքան, որ սրանից յետոյ դուք հարցը լուծված էք համարում: Սակայն այս պատասխանը մոլթ է, այնքան մոլթ, որքան մոլթ է տէրտէրի «աստուածաբանութիւնը».—Յղիցի լոյս և եղև լոյս. եղիցի Իվմիրեան ազգասէր և եղև Իվմիրեան ազգամեհ: Որտեղից վերցրեց Իվմիրեանը իր ազգասիրութիւնը: Զէ որ մասսան անբան էր, որտեղից ծագեցին նրա մէջ մի ինչ որ իրենց, բազմաթիւներ: Միթէ այդ իրենցը, բազմաթիւները չը կան այսօր: Ապա ուրեմն ուր է Իվմիրեանը: Ինչու այդ իրենցը այսօր էլ չեն արտայայտվում: Ինչու բացատրել, որ մի մի Ալեքսանդր (կամ Օրմանեան) ոչ: Կան արդեօք այստեղ պայմաններ, պատճառներ, որոնք ներգործում են ինչպէս Իվմիրեանի, նոյնպէս և Ալեքսանդր վրա և եթէ այն, ինչու այդ պայմաններ, պատճառներ ներգործութիւնը մէկ տեղ դրական, մեզ համար ցանկալի արտայայտութիւն է ստանում, իսկ միւս տեղ բացասական, ոչ ցանկալի: Այս և սրանց նման մի շարք հարցերին դուք չէք պատասխանում և չը պատասխանելով իրերի ընթացքը թողնում էք պատահականութեան: Այսպիսով դուք աւելի պատահականութիւն էք ծառայում, քան տրամաբանականին և կամ աւելի կարճ՝ բանականին:

սում ենք, որ բոլորն էլ պայմանաւորվել են միատնի գործելու, որով թէ թատրոնական գործին կը նպաստեն և թէ լաւ արդիւնք կը ստանան:

ՄԵՂՐԻ գիւղից մեզ գրում են. «Մեղանում բոժոժաբար վերջացաւ գիւղացիների նիւթական դուրկիւնը փոքր ինչ միւսիւթական կարելի է համարել չորհիւ բոժոժի աջող բերել: Ցարենբըրցի վեր մեր գիւղացիք միշտ նիւթական վաճառք էին կրում, որովհետև գալիս էին վառ սերմ բաժանող քաղաքացիներ, որոնք բացի վաճառք ոչ մի օգուտ չէին տալիս: Բայց ահա մի քանի տարի է ինչ հարևան Աղուխում, տեղացի Թաղէտեանց և մի քանի ուրիշները, նպատակ դնելով ապտել գիւղացիներին ափեւրիստելից, Պատուբորի սկստեմով պատրաստում են ամբողջ սերմ և բաժանում գիւղերում: Մօտ 3—4 տարի է, որ վերս յիշած սերմը աջող կերպով տարածվում է և աջող հունձ է տալիս, մասնաւոր լաւ հունձ տուեց այս տարի: Միտալից ստացվեց 20-ից մինչև 25 փունտ բոժոժ: Բոժոժի գինը 15 ռ. է պուրը. յոյս կայ, որ աւելի բարձրանայ»:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԸՆԴՀԱՐՈՒՄ ՉԵՐՆՕԳՈՐԴԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆԻՎԱՐԱ

Վերջին պոստով ստացված լրագրերն են հետեւեալ կերպով են բացատրում այն ընդհարումը, որ մօտ օրերումս տեղի ունեցաւ չերնօգորիական սահմանի վրա: Այդտեղ ապրում է սերբական մի բազմաթիւ ցեղ, որ կոչվում է վասօվիչ և որ կարող է մօտ 6000 զինված մարդ դուրս բերել: Շատ ժամանակից ի վեր այդ յունաւական ցեղը ուղղում էր միանալ Չերնօգորիայի հետ և այդ պատճառով միշտ օգնում էր չերնօգորցիներին թիւրքերի դէմ մղված կռիւների մէջ: Վերջին ռուս-թիւրքական պատերազմի ժամանակ վասօվիչները ողբի կանգնեցին և չերնօգորցիների զօրքերի շարքում կռւում էին իրանց ազատութեան համար: Բայց Թիւրքի կօնքերը, որ խաբեց բոլոր թիւրքահայտակար թրիստոնեաներին և մանաւանդ հարաւային սլավոններին, բաժանեց վասօվիչներին երկու մասի, որոնցից մէկը անցաւ Չերնօգորիային, իսկ միւս, աւելի մեծ մասը մնաց Թիւրքիայի ձեռքում: Եւրօպական արէօպակիայի վիճիւր ապաշրջեց դժբաղ վասօվիչներին, որոնք կարծում էին թէ, վերջապէս, ազատութիւն կը տեսնան, և նորից նրանք ենթարկված էին աւաղակ ալբանացիների կամայականութեան, որոնց խաղաղացինք չէր կարողանում թիւրքին: Այդ է պատճառը, որ նրանք միշտ դանդաղանք էին անում Նիկոլայ իշխանին: Բայց վերջինս իմանալով, որ ալբանացիները զործել են մի պետութեան ձեռքում (ակնարկ-

ված է Աւստրիան), որ աշխատում է դէպի Արեւելք առաջ գնալ, որտի ցաւով միւսիւթական էր խեղճերին, խոտախաղով նրանց իր օգնութիւնը: Ցեղերի է և Կ. Պօլսի մէջ յիշատակագրերի եռանդուն փոխանակութիւն էր տեղի ունենում, բայց վասօվիչների դուրկիւնը մաղի չափ չը փոխվեց: Իսկ ալբանացիները շարունակում էին իրանց հարստահարութիւնները: Վերջապէս, մայիսի 30-ին վասօվիչների համբերութեան բաժակը լցվեց և Բէրանից լսվեց առաջին հրացանաձգութիւնը, որ յայտնում էր աշխարհին, թէ սերբերը վճռել են զէնքը ձեռքին պաշտպանել իրանց կայքը, կեանքը, իրանց կանանց և երեխաների պատիւը: Ապստամբութիւնը արագութեամբ տարածվեց, և բոլոր վասօվիչները մի հոգի դարձա՞նք գնացին իրանց թշնամիներին դէմ: Իշխան Նիկոլայ դժուարութեամբ կարողացաւ պահել իր չերնօգորցիներին, որոնք վառված են իրանց եղբայրներին օգնելու ցանկութեամբ:

Ինչպէս յայտնի է, թիւրքաց կառավարութիւնը խոտախոսեց արաւ և Չերնօգորիայի սահմանների վրա տեղի ունեցած միջնադէպը վերջացած կարելի է համարել: Գոնէ ապստամբութեան դաշտում, ինչպէս վկայում են վերջին տեղեկութիւնները, գերեմանական լուրերն է տրվում: Քրիստոնեաները, ինչպէս երևում է, դեռ երկար երկար պիտի արեն թափեն, կոտորվեն ի փառս քրիստոնեայ Եւրօպայի, որ այժմ իր կրօնին է սեղմել մահմետական բռնապետութիւնը և ալբանացի է սիրալի համարողներով քաղցրացնել այն զազանների սիրտը, որոնք դարբերել ի վեր կոտորում են, բայց չեն կշռանում:

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԻՆ

—Կ. Պօլսից «Times» լրագրին հեռագրում են, որ կրեական հարցի վերաբերեալ բանակցութիւնները այժմ տեղափոխված են Լօնդոն, և Ֆրանսիական, իտալական և ռուսաց դեսպանները հրաժարվեցին արտաքին գործերի միմիտութիւնը խորհրդակցելու այն փոխառութեան մասին, որ ենթադրվում է անել Կրետէի համար, ինչպէս նաև կղզու նոր կառավարութեան մասին: Ենթադրվում է տալ կրեական ժողովի կոմիտէին ներքին գործերը կառավարելու իւրաւունք: Մովապետների խորհրդին մնում է հսկել ափի մօտ գտնվող կղզիների վրա Ընդհանուր նահանգապետի հարցը առ այժմ յետաձգված է:

—Կ. Պօլսից հեռագրում են «Daily News» լրագրին, որ այնտեղ խիստ մտահոգութիւն են պատճառում Սերբիայի և Բօլցարիայի մէջ եղած թշնամական յարաբերութիւնները: Միայն բացարձակապէս ձգտում է պատերազմ սկսել Բօլցարիայի դէմ, որպէս զի վերացին ներքին կրկիւրը: Հարցը միայն նրանումն է, թիւյ կը տան Ռուսաստանը և Աւստրիան սկսել այդպիսի պատերազմ:

—Ցեղ-թիւրքական դաշնադրութեամբ թիւր-

Սակայն պատահական ձայնապարհ վշտո է և փշոտ է ոչ թէ բանաստեղծի մտքով, որը ազատութեան երգն էր երգում, այլ փշոտ է իր տատահունքներով, որովհետև նրա ուղեցույցը չունի յենարան:

Ինչ ենք ուզում ասել մենք: Այն, որ, օրինակ, եթէ Պօլսի մասսայի մի յայտնի ժամանակամիջոցի «Ինչնէ» տրամադրութիւնը չը լինէր, Իվմիրեանը մի անյայտ Իվմիրեան կը մնար, ինչպիսին էր մինչև այդ: Սկզբիցին կոտորածները Հայաստանում, քաղաքակիրթ աշխարհի դայրոյթը պայթեց, Ալեքսանդր ընկաւ տեղի տալով մի անյայտ Իվմիրեանի: Բաղմելով Կ. Պօլսի պատրիարքական աթոռի վրա, Իվմիրեանը ոչ միայն մասսայի իրենցի, բազմաթիւների արտայայտչից դուռաւ, այլ—այնպէս ասած—ծնվեց, երևան եկաւ այդ իրենցի, բազմաթիւներից: Նա, Իվմիրեանը, նախ և առաջ այդ բազմաթիւների արդիւնքն է և այսպիսով ինչ ինչով դարձաւ ապա և արտայայտչի: Հաւատացէ՛ք, որ եթէ այն ժամանակ Մատթէոս Իվմիրեանը չը լինէր, ապր, մասսան, ժամանակամիջոցը, հանգամանքները ի մի ձուլված Կիրակոս Իվմիրեանի ձեռքից բանած՝ կը բերէին և կը բազմեցնէին Կ. Պօլսի պատրիարքական աթոռի վրա: Բայց ահա ժողովուրդը արեւմաքած եղաւ, մասսայի տրամադրութիւնը փոխվեց, սուլվեցին զգաց, որ աւելի յարմար է հատիկ-հատիկ կոտորելով ոչնչացնել, կոտորածները իրանց կերպարանքը փոխելին, եւրօպական կօնքերու սկսեց իր նէյնիմները, հասարակաց կարծիքը սկսեց անուշ բուս առնել այս նէյնիմների տակ, Իվմիրեանը ընկաւ տեղի տալով Օրմանեանին, որը, եթէ լաւ նայելու լինենք, կը տեսնենք, որ մեր հին «մեծապետ» Ալեքեանն է:

Ինչ տարբերութիւն այս երկու աշխարհահայեացքների մէջ:

Անպիտիւն: Դուք, պ. Սարգսեանց, առհասարակ ինչ նշանակութիւն էք տալիս անհատին՝ անտես առնելով մասսան: Վերջինս, ձեր համոզմամբ, խոթ է, որից ինչ ուղղում էք կարող էք թիւել: Դուք կարծում էք, որ իւր թէ ինտելիգենտն է կառավարում մասսան, մինչդեռ իրականութեան մէջ առաջինը հետեւում է վերջինի տրամադրութեան, առաջինը որին նա մի քայլ անդամ չէ կարող անել (օրինակ ընտրութեան սկզբունքը). մասսան անտարբեր է դէպի նա և որքան էլ պուպու լինեն, քանի որ մասսան անտարբեր է, մեր պոստը կը մնայ ձայն բարբառոյ յանապատի: Դուք իրերի ընթացքը տալիս էք անհատներին ձեռքը և նրանց օգնութեան էք կանչում պատահականութիւնը. իսկ մենք—մասսայի՝ որին օգնելու համար դուք անում բանականութեան: Դուք—ստատիստիկական ընդունով խօսելով—իրերի ընթացքը դեկլարացիոյ մի 50% տալիս էք պատահականութեան, 35%—առհասարակ, 15%—մասսային: Իսկ մենք պատահականութիւնը միանգամայն անտես ենք անում և իրերի ընթացքը դեկլարացիոյ մի 50% տալիս ենք բանականութեան, 45%—առհասարակ, 5%—մասսային, իսկ մնացածը—առհասարակ: Այսպէս նախկին իրերի ընթացքը վրա, մենք չենք խլում մի որ և է Իվմիրեանից նրա անհատական առանձնատարակութիւնները, բայց և չենք չափազանցապէս վերջիններս նշանակութիւնը, ինչպէս դուք էք անում:

Դուք յարգում էք Իվմիրեանին իբրև սոսկ Իվմիրեան և կամ իբրև «տղորդութեամբ Աստուծոյ» Կ. Պօլսի պատրիարքական աթոռի վրա նստած Իվմիրեան, իսկ մենք յարգում ենք Իվմիրեանին՝ յարգելով մասսայի այն տրամադրութիւնը, որը բերեց և բազմեցրեց Իվմիրեանին նոյն աթոռի վրա:

Типографія Грузинск. Издат. Т—ва, Лорисъ-Мелик. ул. № 13